

Kárpátalja: híd vagy periféria?

Transcarpathia: Bridgehead or Periphery?

Transcarpathia (Zakarpattja in Ukrainian) is presently the westernmost region of Ukraine. Throughout its history it was a politically and economically peripheral land, in fact, a continual borderland. The region's post-Soviet depression was more severe than Ukraine's, nevertheless since 2000 the Transcarpathian economy began to recover rapidly from its decline.

The EU accession through all neighbouring countries has created a completely new geopolitical environment in the region. Transcarpathia has been defined to be part of Corridor V. This densely and internationally frequented transport corridor can make the region a profitable location for industrial and service activities, and thus can promote the regional economy. But EU enlargement is at the same time a big challenge for Transcarpathia. The Schengen regime of border control can alienate the region from the countries on the other side of the border that consequently encumbers the shaping cross-border cooperations.

A mai Kárpátalja¹ (hivatalos nevén Zakarpatszka oblaszty, vagyis Kárpáton-túli terület) Ukrajna legnyugatibb adminisztratív egységeként mintegy 12 800 km² területen terül el az ország délnyugati csücskében. Csak egyötöde síkság, négyötödét a Kárpátok vonulatai borítják, amelyek természetes határt képezve elválasztják a területet az ország többi részétől. Kárpátalja északkeleten két ukrán megyével (Lvov, Ivano-Frankovszk), délen Romániával és Magyarországgal, nyugaton pedig Szlovákiával és Lengyelországgal határos.² (1. ábra)

A megye területe tizenhárom kisebb közigazgatási egységre, a beregszászi, perecsenyi, huszti, rahói, ilosvai, szolyvai, munkácsi, técsői, nagybereznai, ungvári, nagyszőlősi, volóci és ökörmezői járásra oszlik. Területén tizenegy város (öt megyei jogú: Csap, Ungvár, Munkács, Huszt és Beregszász), tizenkilenc városi jellegű település (mezőváros, nagyközség), illetve 579 község és kistelepülés található. A megye székhelye Ungvár (Uzshorod, Uzhgorod).

Kárpátalja Ukrajna egyik legkisebb régiója, az ország összterületének 2,1%-án terül el. A 2007. július 1-jei becslések alapján népessége 1 millió 243 ezer fő (az összlakosság 2,1%-a), amelynek 37%-a városokban, 63%-a vidéken él. Az elmúlt hat évben a lakosság szám 0,98%-kal csökkent. A 2001-es népszámlálás adatai szerint a területen több mint hetven etnikai csoport él. A lakosság legnagyobb része ukrán (80,5%),³a legnagyobb számú kisebbség a magyar (12,1%), de

* BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Gazdaságdiplomácia Intézeti Tanszék, főiskolai tanársegéd, Széchenyi István Egyetem Multidiszciplináris Társadalomtudományi Doktori Iskola, PhD-hallgató.

¹ A Kárpátalja nem hivatalos, de a helyi magyar szóhasználatban évtizedek óta elfogadott név, politikai-közigazgatási értelemben, illetve földrajzi és tájnévként egyaránt. Tanulmányomban a terület megnevezésére ezért a továbbiakban ezt a kifejezést fogom használni.

² A megyének Lengyelországgal 33,4 km, Szlovákiával 98,5 km, Magyarországgal 130 km, Romániával 205,4 km hosszú határszakasza van.

³ A területen évszázadokig élő ruszin népesség a negyvenes évektől kezdődő erőteljes ukránosítási politika következtében mára nagy részben elfogadja az ukrán identitást. Egy csoportjuk (a 2001-es népszámlálás adatai szerint mindössze 10 100 fő) azonban továbbra

a területen élnek még románok (2,6%), oroszok (2,5%) romák (1,1%), szlovákok (0,5%) és németek is (0,3%).

1. ábra
Kárpátalja és tágabb környezete¹

A terület önálló történelmi fejlődéssel és más irányú kötődésekkel rendelkezik, mint Ukrajna déli és keleti része, hiszen a II. világháborúig az ukrán területektől függetlenül fejlődött. A XX. század folyamán Kárpátalja különböző államalakulatokhoz tartozott: az Osztrák–Magyar Monarchiához (1918-ig), Magyarországhoz (1918–19; 1939–1944), Csehszlovákiához (1920–1938), az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársasághoz (1945–1991), a Szovjetunió felbomlása óta pedig a független ukrán állam egyik adminisztratív egysége.

Tanulmányomban szeretném bemutatni Kárpátalja eddigi gazdasági fejlődését és a további fejlődés perspektíváit, amit Lengyelország, Szlovákia és Magyarország 2004-es, valamint Románia 2007-es uniós tagsága jelentősen befolyásol. Az EU külső határa mentén fekvő terület kereskedelmi híddá válhat Kelet és Nyugat között, de fennáll az a veszély is, hogy a schengeni határőrizeti rendszer bevezetése miatt eltávolodik közép-európai szomszédaitól, amelyek egész történelme során fejlődési mintaként szolgáltak számára.

is ruszinok vallja magát és tiltakozik az ukrán megnevezés ellen. Ukrajna (ellentétben a többi közép-kelet-európai állam, pl.: Magyarország és Szlovákia gyakorlatával) nem ismeri el a ruszinokat önálló kisebbségként, hanem az ukrán nép alcsoportjának tekinti őket, nyelvüket pedig az ukrán egyik tájszólásának tartja.

¹ Forrás: Barisitz, p. 77.

1. A 2000-2006 közti időszak gazdasági fejlődése

Bármely állam része is volt, Kárpátalja mindig határvidék szerepet töltött be, politikai és gazdasági értelemben tehát perifériának számított. Bár az ipari fejlődés már a XIX. század utolsó évtizedeiben megindult, a XX. század közepéig a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás volt meghatározó. A szovjet időszak alatt a kárpátaljai gazdaság szerkezete jelentősen átalakult: a mezőgazdaság és a fafeldolgozás mellett a hatvanas évektől teret nyert a gépipar, a vegyipar és a fémfeldolgozó ipar, bár az erőforrások hiánya miatt a terület nem vált a nehéz-ipari beruházások elsődleges célpontjává. Az élelmiszerellátásban jelentkező problémák megoldására a nyolcvanas években élelmiszeripari üzemek létesültek. A szegényes turisztikai infrastruktúra is bővült, elsősorban gyógyszállók, üdülők és uszodák nyíltak. Megépültek a régió áthaladó olaj- és gázvezetékek, így Kárpátalja máig stratégiai fontosságú szerepet tölt be Közép- és Nyugat-Európa energiaellátásában.¹ Az ipari termelés diverzifikálódása ellenére azonban a régió döntően mezőgazdasági jellegű maradt.

A Szovjetunió felbomlása és a KGST összeomlása után a független Ukrajnában kezdetét vette a piaci viszonyok kialakítása. Az intézkedések lassúsága és következetlensége miatt a reformfolyamat elhúzódott, a kilencvenes éveket mindvégig gazdasági visszaesés, az ipari termelés összeomlása jellemezte, az infláció pedig óriási méreteket öltött. A mezőgazdasági termelés még 1999-ben sem érte el a rendszerváltás előtti évben megtermelt mennyiség felét.

A kárpátaljai gazdaság szovjet periódus utáni depressziója talán az ukrán gazdaság általános helyzeténél is súlyosabb volt. A régió gazdaságából hiányoztak azok az ágazatok (pl. az acélipar), amelyek ellensúlyozhatták volna a gépipar, könnyűipar és fafeldolgozó ipar elhúzódó recessziójának hatásait. 1997-ben a régió ipari kibocsátása még mindig csak 28,2%-a volt az 1990. évinek, miközben Ukrajna egészét tekintve „csak” a felére esett vissza. A térség mezőgazdasági termelése 1998-ban 29%-kal volt kevesebb az 1990. évinél, tehát a termelés csökkenése kisebb mértékű volt, mint országos szinten, ahol a visszaesés még 1999-ben is majdnem 50%-osnak bizonyult.²

Ukrajnában a GDP kitartó 5–12%-os növekedése, az ipari termelés fellendülése csak 2000-ben kezdődött. A folyamat kezdetben exportvezérelt volt, idővel azonban a gazdaság bővülésének egyre fontosabb forrásává vált a növekvő reáljövedelmekből fakadó belső piacbővülés. Az ezredfordulótól Kárpátalján is elkezdődött a gazdaság élénkülése. Az ipari termelés egy év alatt 44%-kal emelkedett és elérte az 1990. évi kibocsátás 67%-át. A mezőgazdasági termelés hanyatlása is megállt és elérte a rendszerváltás előtti évben megtermelt meny-

¹ A megye területén a Barátság kőolajvezetéken kívül három gázvezeték halad át. A Nyugat-Szibériából induló Urengoj-Pomári-Ungvár tranzitgázvezeték a nyolcvanas évek elején épült és a nyugat-európai piacok gázellátását biztosítja. A Testvériség gázvezeték Kijevet látja el, majd csatlakozik a nyugat felé tartó vezetékhalózathoz. A Szojuz gázvezeték az Urál-hegység gázmezőit köti össze Ungvárral, ahol találkozik az európai ellátást biztosító tranzitvezetékkel.

² Jordan-Klemenčič, p.126.

nyiség 78%-át. A megye elmúlt évekbeli mutatói a gazdasági és társadalmi fejlődés pozitív tendenciáiról tanúskodnak.

1.1. Ipar

Az ipari termelés volumene 2000 óta folyamatosan növekszik. A 2006-os évben 27,2%-kal bővült, ami az előző évi adathoz képest 3,5-szeres növekedést jelentett, az ukrán régiók ipari termékkibocsátását tekintve pedig a második legnagyobb értéknek bizonyult.¹ A megye tizennyolc közigazgatási egysége közül tizenegyben regisztrálták az ipari termelés bővülését, de a legnagyobb növekedés az ungvári járásban (60%), Munkácson (50%) és a nagyszőlősi járásban (39%) történt. Az elmúlt években azonban kétszeresére nőtt az ipari kibocsátás Beregszászon, a volóci és a perecsenyi járásban is. Az ipari termelés volumene 2006-ban leginkább a nagybereznai, a beregi és a huszti járásban csökkent.

1. táblázat
Az ipari termelés növekedése az előző évhez viszonyítva²

Év	2003	2004	2005	2006
Ukrajna	15,8%	12,5%	3,1%	6,2%
Kárpátalja megye	44,3%	27,4%	7,7%	27,2%

A megye területén a 2006. január 1-jei adatok szerint 1897 ipari vállalkozás működött, döntő többségük a feldolgozó ipar területén, de az elektromos energia-, víz- és gázkitermelő és -szolgáltató vállalatok részaránya is jelentős. Az ipari termelés területén a vezető ágazatoknak számít a gépgyártás, az élelmiszeripar, a fafeldolgozó ipar, a könnyűipar és a vegyi- és kőolaj-feldolgozó ipar.

A termékkibocsátás 2006-ban elsősorban a következő iparágakban nőtt: gépgyártás (54,1%), építőipari termékgyártás (16%), vegyipar és kőolaj-feldolgozás (18,6%), cellulóz- és papíripar (28,7%), könnyűipar (16,4%). A feldolgozóiparban 27,9%-os, az elektromos energia-, víz- valamint gázkitermelés és szolgáltatás terén 17,3%-os növekedés észlelhető, a bányászati termelésben 2%-os csökkenés figyelhető meg.³

1.2. Mezőgazdaság

A 2004-es év adatai szerint a megyében megtermelt jövedelem majdnem ugyanakkora hányada származik a mezőgazdaságból (18,4%), mint az iparból (18,1%). (A közlekedés részesedése a GDP-ből 12,6%, az építőiparé 6,8%, a kereskedelemé 17,5% volt.) 2006-ban a megye mezőgazdasági termelése az előző

¹ Ukrajna huszonnégy területből (oblaszty), egy autonóm köztársaságból (Krím-félsziget) és két önálló közigazgatási egységből (Kijev, Szevasztopol) áll.

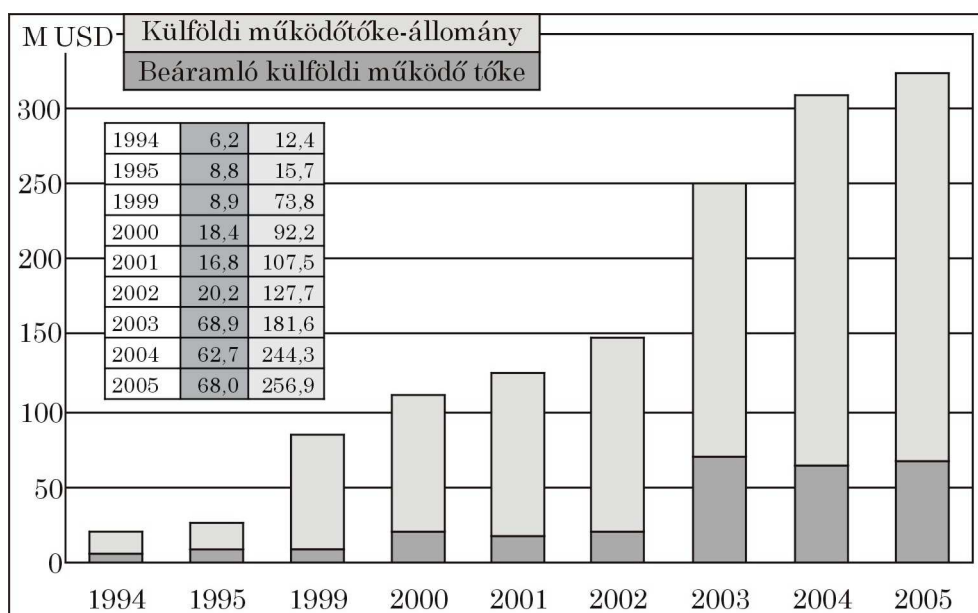
² www.ukrstat.gov.ua.

³ www.carpathia.gov.ua

évihez viszonyítva 2,2%-kal nőtt. Kismértékben növekedett a hústermelés (0,7%), a tej- és a tojástermelés azonban csökkent (0,2 illetve 3,2%-kal). Nőtt a szarvasmarha állomány (0,8%), a baromfiállomány (4,5%), a sertésállomány (0,1%) valamint a juh- és a kecskeállomány is. (1,8%).

1.3. Külföldi befektetések

1994 és 2006 között a megye gazdaságába befolyt külföldi működőtőke-állomány elérte a 261,3 millió USD-t, ami az Ukrajnában befektetett összes külföldi működő tőke 1,6%-a. Az egy főre jutó közvetlen külföldi beruházás összege 210 USD, ez alapján Kárpátalja a 8. helyet foglalja el az ukrán megyék között.

2. ábra

Közvetlen külföldi működőtőke-beruházások Kárpátalja megyében (1994–2005)¹

A terület gazdaságába érkező működő tőke 45 országból származik, de a befektetések 60%-át öt ország adja. Magyarország a tőkebefektető országok rangsorában az Egyesült Államok, Németország és Japán mögött a negyedik helyet foglalja el, megelőzte Ausztriát. A megyében 214 magyar érdekeltségű vállalkozás tevékenykedik, tőkerészesedésük 29,6 millió USD, mely az összes megyei külföldi tőkebefektetésnek a 10,6%-a. A külföldi befektetések számára földrajzilag a legvonzóbb területek Ungvár, Munkács, Beregszász és a beregszászi járás.

¹ www.carpathia.gov.ua

2. táblázat
A legfontosabb befektető országok Kárpátalja megyében
(2006. január 1-jei állapot)¹

Ország	Egyesült Államok	Japán	Németor- szág	Magyaror- szág	Ausztria
Befektetés (M USD)	41,1	31,3	29,6	27,2	26,1

Ágazati bontásban az ipar áll az élen – az összes befektetés 81,2%-a ide irányul - domináns a feldolgozóipar (élelmiszeripar, textilipar, gépgyártás, fafeldolgozás) részaránya. A nem termelő szférában (kereskedelem, vendéglátás, egészségügy, szállítmányozás) az összes befektetés mintegy 15%-a van jelen. Az új megyei vezetés a kiemelt feladatok között kezeli a turisztikai és idegenforgalmi, illetve a gyógyüdültetéssel kapcsolatos fejlesztések kivitelezését. A beruházások elenyésző mennyisége (1,9%) irányul a mezőgazdasági szférába és az erdőgazdálkodásba.²

A külföldi működő tőke vonzásában nagy szerepe volt annak az 1999 januárjában életbe lépett törvénynek, amely tizenöt éves futamidővel kedvezményeket nyújtott azoknak a befektetőknek, akik 250 ezer USD fölötti tőkét ruháznak be Kárpátalján. A másik kedvezmény elnöki rendeletként lépett életbe és 30 éves futamidőt biztosított azoknak a beruházóknak, akik 1 millió USD-t fektetnek be a Kárpátaljai Különleges Gazdasági Övezet területén, azaz a Tisza menti Csap térségében, az ungvári vasúti csomóponton, a munkácsi volt hadi repülőtéren és környékén. Számos világcég (pl. a Skoda, az Audi, a Volkswagen, a Leoni, az IKEA, a Flextronics, a Yadzaki, a Grooklin, a Henkel stb.) leányvállalata működik ezen a területen.

A Kárpátalja Különleges Gazdasági Övezetet és Ukrajnában létrehozott más szabad gazdasági övezetek által nyújtott kedvezményeket azonban a TIMOSENKO-kormány rendeletileg megszüntette. A 2005. április 1-jei módosítás mindenféle előzetes figyelmeztetés nélkül történt. A rendelet következtében a Kárpátalja gazdaságába befektetett külföldi tőke összege érzékelhetően csökkent.³ Az elmúlt évek sikeres befektetéseiből levonható tapasztalatok alapján a közeljövőben nyugat-európai mintára ipari park létesítését tervezi a megyei vezetés az ungvári járásban található Tizasalamon körzetében. Az együttműködés lehetőségeiről mintegy húsz külföldi vállalattal folynak tárgyalások.

1.4. Külkereskedelem

Kárpátalja megye áruexportja 2006-ban 677,6 millió USD volt, tehát az előző évi exportbevételek 22,6%-kal nőttek. Ez az összeg az összes ukrán áruexport 1,8%-át teszi ki. Az áruimport 952,4 millió USD-t tett ki, ami az összes ukrán

¹ www.carpathia.gov.ua

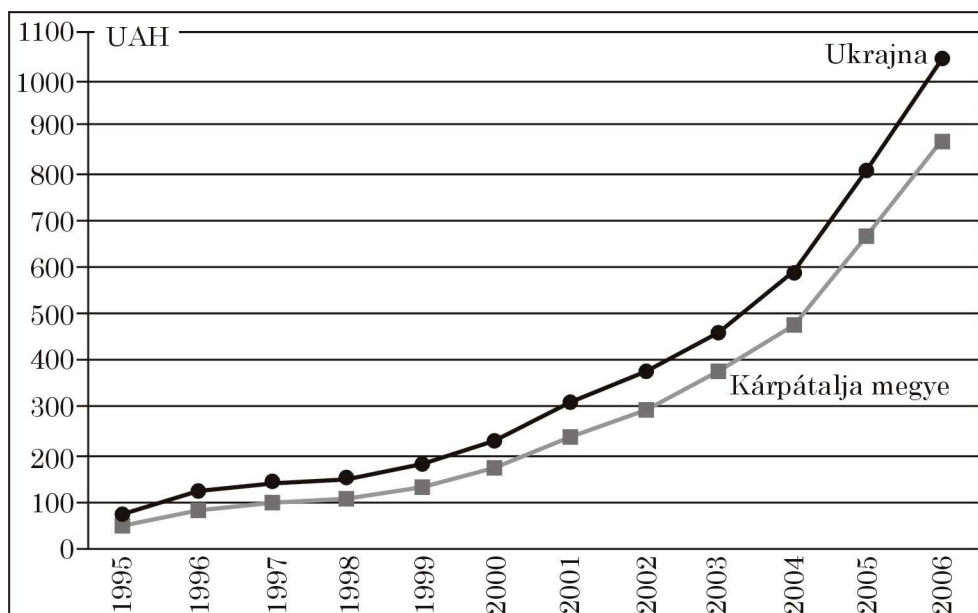
² www.carpathia.gov.ua

³ A kárpátaljai magyarlakta települések fejlesztési koncepciója, p. 18.

áruimport 2,1%-át jelentette. Az áruimport esetében az előző évhez képest 38,7%-os a növekedés. Az export több mint 90%-a európai országokba irányult. A megye legfontosabb kereskedelmi partnerei Magyarország, Ausztria, Németország és Szlovákia. A FÁK-országok részesedése a kárpátaljai exportból viszonylag alacsony, 4,3%-os. A Magyarországgal lebonyolított külkereskedelmi forgalom 2005-ben 277,5 millió dollárt tett ki, ami az összes megyei forgalom 22,4%-a. Az előző évhez viszonyított forgalommnövekedés 14,3%-os volt. Az ukrán pozitív szaldó mértéke 2005-ben elérte a 60 millió USD-t. Az árukereskedelemmel ellentétben a szolgáltatáskereskedelem nem jelentős (export: 31,3 millió, import 27,2 millió USD).

1.5. Átlagbérek

Kárpátalján a lakosság átlagbére nem éri el az országos átlagot. 1995 és 1997 között a régióban fizetett átlagbér volt a legalacsonyabb Ukrajnában, mindössze az országos átlag 68%-át tette ki. 1998-tól azonban az átlagfizetések emelkedni kezdtek, és egyre jobban megközelítették az országos átlagot (2006-ban már 83%-át érték el). Kárpátalja megye az ukrán régiók átlagbére vonatkozó adatait figyelembe véve 2006-ban már a 15. helyen szerepelt.

3. ábra
Átlagbérek (1995–2006)¹

¹ www.ukrstat.gov.ua

A megyei közigazgatás honlapján talált adatok szerint a kárpátaljai munkaerőpiacon pozitív tendenciák mutatkoznak: a lakosság 48%-a (592,3 ezer ember) gazdasági értelemben aktív, 41,3 ezer fő munkanélküli. A foglalkoztatottak 28,6%-a a mezőgazdaságban és erdőgazdaságban, 17,4%-a a kereskedelemben, 12,5%-a az iparban, 10%-a pedig a szolgáltatások területén dolgozik. Az elvándorlás általában régiók közötti, azonban rendkívül erőteljes a szezonális migráció Oroszországba és a környező államokba.

1.6. Kárpátalja gazdaságfejlesztési programja

A gazdaságfejlesztési elképzelésekben a termelési szféra mellett fontos helyet foglal el az *idegenforgalom*. A megyei vezetés kiemelt feladatok között kezeli a turisztikai és idegenforgalmi, illetve a gyógyüdültetéssel kapcsolatos fejlesztések kivitelezését. Az ágazatnak azonban nincs hosszú távú fejlesztési koncepciója. A középtávú (2015-ig tartó időszakra érvényes) gazdaságfejlesztési program további fontos célkitűzései a következők:

- a határokon átívelő kapcsolatok bővítése, a határ menti infrastruktúra tökéletesebbé tétele;
- a természeti katasztrófák elleni védelem biztosítása;
- az agrárszektor és a mezőgazdasági termőföldek kihasználtságának komplex fejlesztése;
- a természeti kincsek még hatékonyabb kiaknázása;
- az ipari termelés további fokozása.

A fejlesztéseket belföldi és külföldi tőkebefektetések segítségével tervezik megvalósítani. A befektetések mintegy 60 százalékát a megye iparában kívánják realizálni, elsősorban az elektronikai iparban. A koncepció szükségesnek tartja a kis- és középvállalkozások számának gyarapítását is. A megyei vezetés a vízvezeték- és csatornázási rendszer korszerűsítésére, útépitésre, gázvezetékekre, árvizek és egyéb természeti csapások elleni védekezésre fordítana jelentős összeget.¹

2. A gazdasági fejlődés perspektívái

Az Európai Unió keleti bővítése, Magyarország, Lengyelország, Szlovákia és Románia uniós taggá válása teljesen új geopolitikai környezetet teremtett Kárpátalja számára. A terület az integrált európai gazdasági és politikai térség határára került, ami lehetőségeket és kihívásokat egyaránt hordoz magában.

Az alacsony termelési és bérköltségek vonzó befektetési célponttá tehetik Kárpátalját. A térség a közép- és nyugat-európai piacok közelsége és a szomszédos országokhoz fűződő történelmi kapcsolatai révén "nyugat" és "kelet" találkozási pontja lehet, és kereskedelmi híddá válhat Kelet-, illetve Közép- és Nyugat-Európa között. A szomszédos országok uniós csatlakozása azonban kockázatokat is jelent a terület gazdasági fejlődése szempontjából. A schengeni

¹ www.carpathia.gov.ua

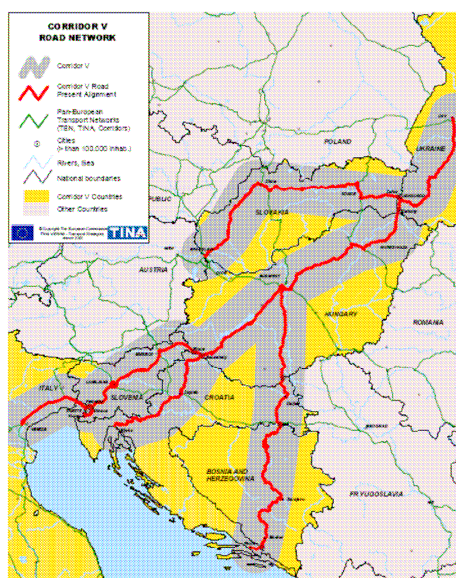
határőrizeti rendszer 2007. december 21-én lépett életbe Kárpátalja Magyarországgal, Szlovákiával és Lengyelországgal közös határszakaszán. Az új uniós külső határokon bevezetett szigorúbb ellenőrzések révén a régió „távolabb” kerülhet a környező országoktól és fennáll a lehetősége annak, hogy mind a szomszédos uniós tagállamoktól, mind Ukrajna többi részétől elszigetelődik.

2.1. Lehetőségek

2.1.1. Az V. páneurópai közlekedési folyosó

Kárpátalja és az Ukrán Kárpátokat átszelő főútvonal az V. páneurópai közlekedési folyosó részét képezi.¹ Ez a folyosó köti össze az Adriai-tenger kikötőit (Venece, Trieszt, Koper) a pannóniai síkságon keresztül Lvivvel, ahol összetalálkozik a Berlinből induló és Kijev felé tartó III. folyosóval. A főághoz három mellékág is kapcsolódik: az V/A ág Pozsonyból (Bratislava) indul és Zsolna és Kassa (Žilina, Košice) érintésével Ungváron (Užgorod) éri el a főágot. Az V/B ág Rijekából (Horvátország), az V/C ág Ploče kikötőjéből (Bosznia-Hercegovina) indul és Budapesten csatlakozik a főágba. A közlekedési folyosó hét országot kapcsol össze (Olaszország, Szlovénia, Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Magyarország, Szlovákia és Ukrajna) és teljes hossza a mellékágakkal együtt 3270 kilométer. Kárpátalján találkozik össze a Pozsonyból induló V/A ág és az Ukrajna területére a Csap/Záhony határátkelőnél átlépő főág. A főág ezután átszeli a megyét és a Kárpátokat a Vereckei-hágón átlépve halad tovább Lviv felé.

A nemzetközi közlekedési folyosó pozitív irányban befolyásolhatja a régió gazdasági fejlődését azáltal, hogy Kárpátalja vonzóvá válhat az ipari és szolgáltató tevékenységet végző vállalatok számára. Ezt jelzi a 2007 márciusában aláírt magyar–ukrán cselekvési terv is, amely kiemelt szerepet szán egy Záhony-Csap térségében Oroszország bevonásával létrehozott fejlett logisztikai központnak.

4. ábra
Az V. páneurópai közlekedési folyosó¹

¹ A helsinki folyosóként is emlegetett páneurópai közlekedési folyosók tervét a közlekedési miniszterek európai konferenciája dolgozta ki. Eredetileg egy Nyugat- és Kelet-Közép-Európára kiterjedő rendszerben állapodtak meg, de az 1994-es krétai és az 1997-es helsinki konferencián megszületett a megegyezés a hálózat kiterjesztéséről: tíz ún. helsinki folyosót jelöltek ki, melyek behálózzák az Unió, a Balkán és egyes szovjet utódállamok területét is.

A páneurópai közlekedési útvonal kiépítése azonban önmagában nem elegendő a régió gazdasági fejlődésének felgyorsulásához: a lényeges kérdés az, hogy mekkora lesz a közlekedési forgalom Nyugat-Ukrajna és az ország többi része, illetve Nyugat-Ukrajna és Dél-Kelet-Európa között. Ezt pedig elsősorban Ukrajna gazdasági potenciáljának fejlődése valamint nyugati orientációjának mértéke határozza meg.¹

2.1.2. Határ menti együttműködések

A rendszerváltást követően Kelet-Közép-Európában is megalakultak az első interregionális szervezetek, amelyekre sokan kitörési lehetőségként tekintettek. Az 1993. február 14-én Debrecenben létrejött Kárpátok Eurorégió Interregionális Szövetség a határokat áthidaló gazdasági, szociális, kulturális, illetve más jellegű együttműködések létesítésére és fenntartására törekszik. Az öt tagországra (Lengyelország, Magyarország, Szlovákia, Románia és Ukrajna) kiterjedő szervezetnek Kárpátalja megye is tagja. A hatástanulmányokból azonban kitűnik, hogy a túlméretezett, 161 192 km²-nyi területet és 16 millió fős népességet átfogni kívánó szervezet nem elég hatékony és nem válhat a határon átnyúló kapcsolatok motorjává.²

A nagy euroregionális szervezeteknél működőképesebbek lehetnek a határon átnyúló regionális együttműködésben a valós problémák kezelésére alakult két vagy háromoldalú kezdeményezések, illetve a város-város kapcsolatok. 2000. október 6-án Kárpátalja, a magyar Szabolcs-Szatmár-Bereg és a romániai Szatmár megyék részvételével megalakult az *Interregió*, amely a Kárpátok Eurorégióján belül az érintett megyék egymás közötti kapcsolatait hivatott elősegíteni. Az alapító önkormányzatok a legfontosabb feladatnak a gazdaság, a környezet-, a természet- és a vízgazdálkodás, az intézmények és a humán erőforrás határokon átnyúló fejlesztését, valamint a térség elérhetőségének javítását tartják, és ehhez szeretnék uniós támogatásokat elnyerni. A centrumvárosok interregionális együttműködésére a Nyíregyháza-Ungvár (Užhorod) közötti kapcsolat szolgálhat példával. Mivel Kárpátalja az új uniós tagállamok olyan, viszonylag elmaradott területeivel határos, amelyeket átlagon aluli jövedelem és átlagon felüli munkanélküliségi ráta jellemez, ezek az együttműködések eséllyel pályázhatnak az EU határ menti támogatásaira.³

2.2. Kihívások: Schengen árnyékában

Kárpátalja fejlődését és a környező uniós tagállamokkal való kapcsolatainak alakulását döntően befolyásolhatja Magyarország, Lengyelország és Szlovákia 2007. december 21-én történt csatlakozása a schengeni övezethez. Félő, hogy az EU külső határain életbe lépő szigorúbb ellenőrzések akadályt fognak jelenteni a formálódó határ menti kapcsolatok számára és Kárpátalja elszigetelődhet

¹ Jordan-Klemenčič, p. 50.

² Balcsók-Dancs, p. 10.

³ Majoros-Imre, p. 11.

szomszédaitól. Tekintetbe véve, hogy a kárpátaljai lakosság jövedelmének még mindig jelentős része származik olyan illegális tevékenységekből (feketekereskedelem, illegális munkavállalás), amelyeket a határok közelsége és viszonylagos nyitottsága tesz lehetővé, a határőrizeti rendszer bevezetésének súlyos következményei lehetnek a lakosság életszínvonalára nézve is.

Bár a vízumkötelezettség megszüntetésére középtávon nincsen reális esély, a hatóságok erőfeszítéseket tehetnek annak érdekében, hogy enyhítsék a határőrizeti rendszer életbe lépésének negatív következményeit. Erre szolgál példaként a Magyarország és Ukrajna között 2007. szeptemberében megkötött kishatárforgalomról szóló kétoldalú államközi egyezmény. A dokumentum értelmében az 50 km-es határsávban élő ukrán és magyar lakosság számára öt évig érvényes és félévente 90 napi tartózkodást lehetővé tévő kishatárforgalmi engedélyeket állítanak ki húsz euróért. Az egyezmény ukrán oldalon mintegy 400-500 ezer embert érintene, köztük a közel 170 ezer fős kárpátaljai magyarság mintegy 90 százalékát. A magyar oldalon Szabolcs-Szatmár-Bereg megye valamennyi jelentősebb városa, valamint Borsod-Abaúj-Zemplén megye egy része, összesen 244 település válna elérhetővé a kishatárforgalmi engedéllyel rendelkezők számára.

Összegzés

Kárpátalja földrajzi elhelyezkedése, történelme és etnikai összetétele szempontjából egyedülálló adottságokkal rendelkezik az ukrán régiók között. A területén áthaladó fő közlekedési útvonalak és az európai közlekedési hálózatban betöltött szerepe miatt ez a terület az ország Közép-Európa felé nyíló kapuja. A földrajzi elhelyezkedésből adódó lehetőségek már a század első éveiben pozitív folyamatokat indítottak el a regionális gazdaságban, további kihasználásuk pedig Ukrajna általános külpolitikai orientációjától valamint a centrum-periféria viszony országon belüli alakulásától függ. Az EU 2004-es és 2007-es keleti bővítésének ugyanis destabilizáló hatásai is lehetnek Ukrainára nézve, mivel tovább mélyülhet a nyugati, határ menti és az ország középső illetve keleti területeinek megosztottsága. A Lengyelország, Szlovákia, Magyarország és Románia közé beemelődött Kárpátalja az ország többi régiójánál intenzívebb és a közvetlenebb módon kerülhet kapcsolatba uniós tagállamokkal (külkereskedelmi kapcsolatok, közvetlen külföldi működőtőke-áramlás), ami jelentősen hozzájárulhat a régió további gazdasági fejlődéséhez.

Felhasznált irodalom

A kárpátaljai magyar lakta települések gazdaságfejlesztési koncepciója (szerk.: DUPKA GYÖRGY), Kárpátaljai Vállalkozásfejlesztési Központ, Ungvár 2005.
<http://www.gkm.gov.hu/data/cms714011/karpataljai.pdf>

- BALCSÓK ISTVÁN-DANCS LÁSZLÓ: A határon átnyúló kapcsolatok lehetőségei Magyarország egyik leendő schengeni határán. <http://geography.hu/mfk2001/cikkek/BalcsokDancs.pdf>
- PÁL MAJOROS-GABRIELLA IMRE: New challenges of the Hungarian-Ukrainian Cross-Border Cooperation, in: Вісник, Київського національного торговельо-економічного університету 1/2007, p. 11–21.
- STEPHAN BARISITZ: Transcarpathia – Ukraine’s Westernmost Region and a Gateway to Central and Western Europe, in: Österreichische Nationalbank, Focus on Transition 2001/2 p. 77–96. http://www.oenb.at/en/img/fttr_2001_2_tcm16-6063.pdf
- JUDY BATT: Transcarpathia – Peripheral Region at the Center of Europe, Regional and Federal Studies, 12/2002, p. 155–177.
- BERENIKE ECKER: Transkarpatiens ökonomische Entwicklung unter besonderer Rücksichtigung der aussenwirtschaftlichen Bedeutungszunahme seit der Jahrtausendwende, Diplomarbeit, Universität Wien, 2005.
- PETER JORDAN, MLADEN KLEMENCIC: Transcarpathia – Bridgehead or Periphery? Geopolitical and Economic Aspects and Perspectives of a Ukrainian Region, Frankfurt/M., Peter Lang Verlag 2004 (Wiener Osteuropa Studien 16.)
- Az Ungvári Magyar Főkonzulátus honlapja: <http://www.konzulatus.uz.ua>
- Az Ukrán Állami Statisztikai Hivatal honlapja: www.ukrstat.gov.ua
- A Kárpátontúli Terület megyei közigazgatásának honlapja: www.carpathia.gov.ua
- Corridor V. Road Network. <http://www.cemt.org/online/infrastr03/RoadCorrV.pdf>

